

APROPOS VAN DE GENTSE ABDIJ VAN OOSTEEKLO

Iedere Strop weet zo goed als ik dat Gent uitzonderlijk rijk aan abdijen geweest is : de zo vermaarde als machtige Sint-Pietersabdij, de geruïneerde Sint-Baafsabdij, de avontuurlijke abdij van Baudelo wier gebouwen, zelfs na de afschaffing van die instelling, niet ophielden een belangrijke (Gentse) rol te spelen, de weergalozige Bijlokeabdij en de minder op de voorgrond tredende abdijen van Doornzele, van Nieuwebos, van Drongen, van Groenebriel. Doch iets kunnen voortvertellen over die geheimzinnig doende Gentse Oosteekloabdij. Dat zal u wel moeten nalaten.

Welnu; die abdij, of liever de grond waarop ze gedurende een paar eeuwen haar bestaan sleet, heeft niet alleen een royaal gestoffeerde geschiedenis, maar bovendien een lange voorgeschiedenis gekend. Deze moet ik u wilens nillens in een paar woorden uit de doeken doen.

De Leie vanaf de Henleykaai tot en met de Achterleie vormde van oudsher de grens tussen het Portus en de villa Ekkegam. De linkeroever van de Leie begrepen tussen het Kuipgat en 's Gravensteen noemde men *Overleie*, een nogal doorzichtige benaming, die doet denken aan *Over-schelde*. Dat *Overleie* geraakte heel vroeg bewoond, zodat het reeds vóór 1105 met een kapel (de kiem van de Sint-Michielskerk) bedeed werd. In 1165 verwierf het Portus het gebied in kwestie en begrensde het prompt door middel van een brede gracht, die weldra Houtlei zou genoemd worden. Meteen was de Sint-Michielswijk geboren.

Het sprak vanzelf dat ook die nieuwe brok Portus diende versterkt te worden. Dus bouwde men evenwijdig met de gracht een forse vestingmuur die op 3 plaatsen onderbroken werd door min of meer reuzige poorten : de Zandpoort (later Zottepoort), de Posternepoort en de Turrepoort (Torenpoort, Drongenpoort, Torhoutpoort). We mogen aannemen dat muur, vestingtorens en poorten op het einde van de eeuw volongen feiten waren.

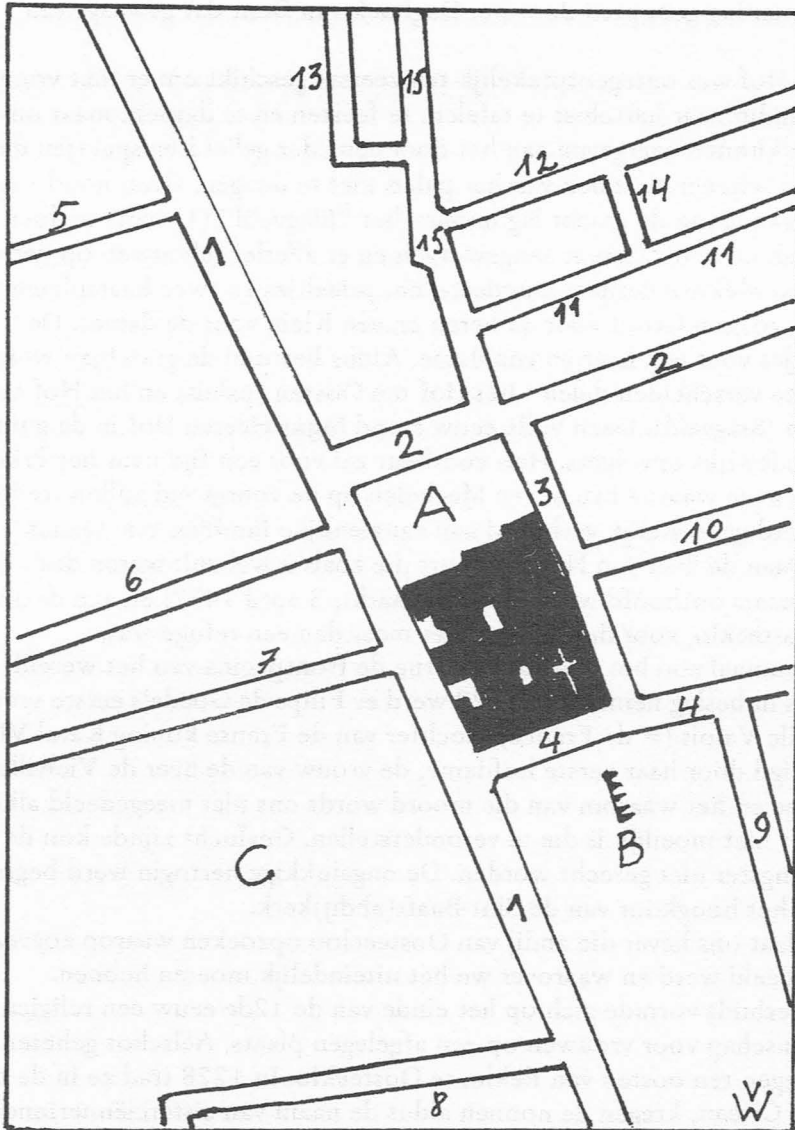
Van die 3 poorten is er slechts één die recht heeft op onze belangstelling omdat die nu eenmaal in ons kraam te pas komt : de hoger genoemde *Posternepoort* (en wat ernaar genoemd werd : *Posternebrugge* en *Posternestrate*).

De naam *Posterne* behoort tot de woordenschat van het Oudfrans (Parijs 1130), dat op zijn beurt afgeleid is van het Latijn *Posterula*. Werd ontleend door het Middelnederlands, het Oudengels en het Nieuwengels (*Postern*) en het Nieuwfrans (*Poterne*).

Oorspronkelijk was een *posterne* een onderaardse galerij die in een citadel of versterkte plaats 2 inwendig of 1 inwendig en 1 uitwendig deel van het fort of versterking met elkaar verbonden. Uiteraard werden ga-

lerij en poorten geheim gehouden, iets dat trouwens door het woord duidelijk vertolkt wordt : post (zoals in postérieur) wat achteruit, achterwaarts betekent. Posterne kan dus evengoed verklaard worden als achterbakse galerij en Posternepoort als achterbakse poort of achterpoort. Met die benaming wordt onze Posternepoort dan ook niet zelden aangeduid. Dat het woord zelf door de grillige volksetymologie nogal hardhandig aangepakt werd moge blijken uit de talrijke verwringingen die het moest ondergaan. Waarvan hier de meest frappante (om het even in welke samenstelling het woord posterne voorkomt, als Posternepoort, Posternebrug, Posternestraat) : Posterne (1296), Posteerne (1339), Pasterne (1372), Pasteerne (1376). In de loop van de 16de eeuw verdwijnen die vormen om plaats te maken voor de vreemdste, onverwachtste benamingen : Besturm (1697) naast Pasturm (1700) en van Besturme (1771) naar Bestorm (1783), nadat er terloops van een Postheeren sprake geweest was. En toen men de Gentse straatnamen aan 't vertalen ging, werd Bestormstraat in 1796 Rue d'Assaut en in 1799 Rue de l'Assaut. Beide namen, die van de Bestorming en die van de Assaut bleven in gebruik tot in 1942 toen ze de plaats dienden te ruimen voor de eentalige, officiële *Posteerne*.

Op 26 augustus 1346 sneuvelde de graaf Lodewijk van Nevers bij Crécy. Hem volgde zijn zoon Lodewijk van Male (° op het kasteel van Male 23 ?, 25 ? november 1330). Een flinke knaap die nog 16 jaar moest worden. Jonge Lodewijk bleek niet alleen een geduchte vechtersbaas, een gewiekst diplomaat en een doorgewinterde politicus te zijn, hij was jammer genoeg een al te praalziek en verkwistend heerschap. Om slechts één van zijn grillen te noemen, vergenoegde hij zich niet met de talrijke kastelen en andere grafelijke woningen die hij van zijn voorgangers geërfd had, hij hield niet op aldoor nieuwe "hoven" te laten optrekken. (Op wiens kosten ? Wel, op die van de lieve onderdanen). Hij begon met de bastaardzuster van zijn vader, Isabella of Elisabeth van Vlaanderen, van haar eigendom, het Hof ten Walle (het later Prinsenhof) afhandig te maken (1249). De omvangrijke verbouwingen van het Hof zijn nauwelijks voleindigd of hij bouwt te Wondelgem een versterkt kasteel dat in 1374 voltooid is. (Ziedaar de oorsprong van de onzalige geheime-galerijlegende !) Doch middelerwijl heeft hij meer en beter gedaan : heeft van de stad een flinke brok grond verworven : het gedeelte van *Overleie*, grosso modo begrensd door de Houtlei, de Posternestrate, de Strypstrate (thans Struifstraat) en het nu verdwenen straatje dat naar het Ingelandgat leidde, plus, natuurlijk de Posternepoort en links en rechts van de poort gelegen partijen stadsmuur. A. van Werveke beweert, wellicht terecht, dat het op het aldus verworven terrein opgericht "Hof ter Posterne" alias "Mijns Heeren Hof van Vlaanderen" in 1374 klaar kwam niettegenstaan-

Afb. 1. Het gewezen Jezuïetenklooster (zwart getint) met omgeving :
 1. Oude Houtlei; 2. Zwartezustersstraat; 3. Struifstraat; 4. Posteer-
 straat; 5. Schouwvegersstraat; 6. Wellingstraat; 7. Brandstraat;
 8. Maagdestraat; 9. Sint-Martensstraat; 10. Pussemierstraat; 11.
 Jonkvrouw Mattestraat; 12. Wilderoosstraat; 13. Watergraafstraat;
 14. Sint-Crispijnstraat; 15. Ingelandgat; A. voordien kloostertuin;
 B. vestingmuur; C. voordien z.g. Slagveld.

de de mening geopperd door het Dagboek van Gent dat gewaagt van 1379.

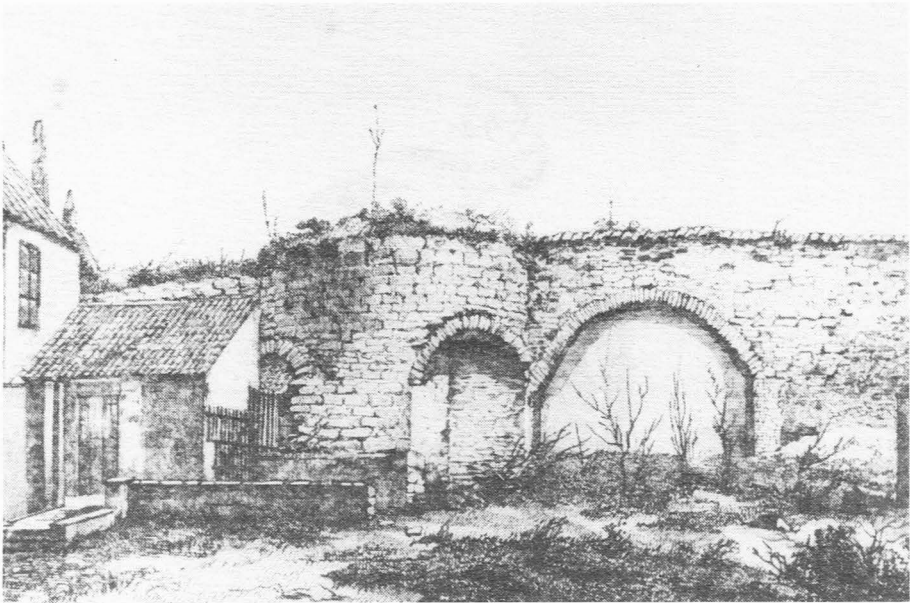
Louis' Hof was ontegensprekelijk ten zeerste geschikt om er met vriend en vriendin naar hartelust te tafelen, te feesten en te dansen, maar om zich te kunnen overgeven aan het door eenieder geliefd balspel (jeu de paume) schenen de zalen van het paleis niet te deugen. Geen nood ! Aan de overkant van de gracht lag immers het "Slagveld" (1) niets te doen. Dus ook maar dit terrein aangeworven en er allerlei gebouwen op neergezet : overdekte galerijen, paardestallen, prieeltjes en twee kaatspleinen aangelegd, een Groot voor de heren en een Klein voor de dames. De prieeltjes voor één heer en één dame. Aldus bestond de grafelijke woning uit twee verscheiden delen : het Hof ten Oosten (paleis) en het Hof ten Westen (Slagveld). Geen volle eeuw stond Mijns Heeren Hof in de gunst van Lodewijks opvolgers. Hun voorkeur zal voor een tijd naar het Prinsenhof gaan waarna Brussel en Mechelen op de voorgrond zullen treden. Het werd gedeeltelijk verhuurd aan aanzienlijke families, o.a. (vanaf 1465) aan de heer van Humbercourt die zoals u wel zult weten door de Gentenaars onthoofd werd (Vrijdagsmarkt, 3 april 1477) en aan de abdij van Oosteeklo, voor dewelke ze niet meer dan een refuge was.

Nog eenmaal zou het Hof ter Posterne de frontpagina van het wereldnieuws in beslag nemen : in 1422 werd er Filips de Goede's eerste vrouw, Michelle Valois (= de France), dochter van de Franse koning Karel VI, vergiftigd door haar eerste hofdame, de vrouw van de heer de Vielville. Het hoe en het waarom van die moord wordt ons niet meegedeeld alhoewel het niet moeilijk is die te veronderstellen. Gevlucht zijnde kon de giftmengster niet gerecht worden. De ongelukkige hertogin werd begraven in het hoogkoor van de Sint-Baafs(abdij)kerk.

Doch laat ons liever die abdij van Oosteecloo opzoeken waarop zoëven gezinspeeld werd en waarover we het uiteindelijk moeten hebben.

Naar verluidt vormde zich op het einde van de 12de eeuw een religieuze gemeenschap voor vrouwen op een afgelegen plaats, Aelschot geheten, en gelegen ten oosten van Eeklo, te Oosteeklo. In 1228 trad ze in de orde van Cîteau, kregen de nonnen aldus de naam van cisterciënnerinnen. Naderhand gingen deze leven volgens de regel van de H. Bernardus, aanvaardden dus een tweede naam, die van bernardinessen. Hun grote begunstigers en weldoensters waren de gravinnen Johanna en Margaretha van Constantinopel. Helaas stelden de Godsdienstoorlogen een al te vroeg einde aan het vreedzaam bestaan van de bloeiende kloostergemeenschap.

Inderdaad, wat in 1580 met de priorij Waarschoot gebeurd was en in 1578 met het cisterciënzerklooster, de abdij van Boudelo (te Sinaai-Waas) zou gebeuren, moest ook "Oost-Eecloo" ondergaan : ze werd door de Gentse calvinisten geplunderd, verwoest en in brand gestoken

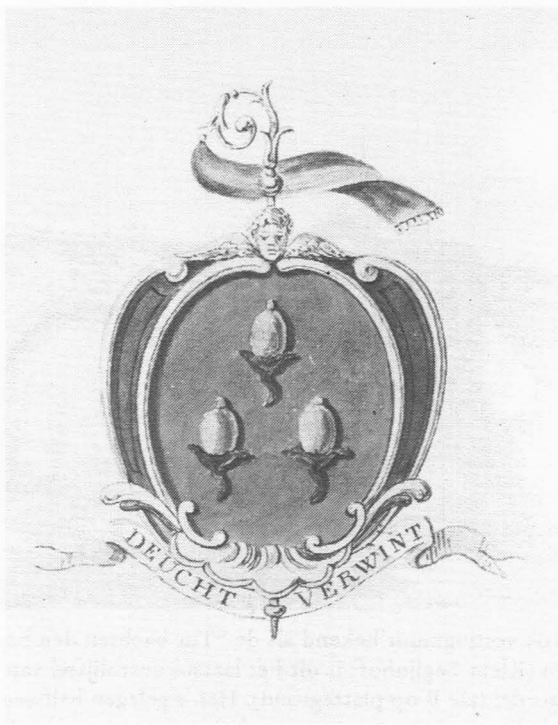

Afb. 2. Met de brok vestingmuur bekend als de “Tur bachten den beginen ten Windgaten (Klein Begijnhof) is dit het laatste overblijfsel van Gents versterkings gordel (zie B op plattegrond). Het is gelegen halfweg de Zandpoort en de Posternepoort; staat verscholen tussen een huis Posteernestraat en een ander Oude Houtlei. Toestand 1840. Een aloude getuige die nog steeds wacht om *beschermd* te worden. Litho van Ch. Onghena.

en de geestelijken in de ellende gedompeld.

De gevluchte bernardinessen zochten en vonden een relatieve veiligheid bij familieleden en bevriende families, hopende zo vlug mogelijk het gemeenschappelijk leven te kunnen herstellen. Pas in 1583 namen ze hun intrek in het gewezen Mijns Heeren Hof, de dag verbeidend waarop ze eigenaar zouden kunnen worden van hun woning. Die dag zal op zich laten wachten tot in 1598 toen de stad hun op 27 april niet alleen de lokalen die ze sedert 1583 betrokken, maar ook de toren die nabij de poort gelegen was : “een huys, stede ende erfve eertijts eenen turre gheweest daer men t’pesthuus deser stede plachte te houden (...) ghestaen ende gheleghen is t’ eynden de Wijngaertstraete (thans Ingeland) int straetken loopende van t’ Inghelantgat (thans Jonkvrouw Mattestraat) naer de Posternepoorte (dus de Struifstraat).”

De nonnen, die redelijkerwijze hun klooster Posterneabdij hadden kunnen dopen hielden eraan hun oorspronkelijke benaming van abdij van Oosteeklo in ere te houden. Strijdlustig als ze waren staken ze (1607) de handen uit de (wijde) mouwen en gingen aan het ver- en herbouwen van het door verwaarlozing maar al te gehavend paleis. Zelfs de hofkapel werd opgeofferd om vervangen te worden door een volwaardige kerk (1618).

Wapenschild van de abdij. Let op de abtskromstaf.
Een in steen gekapt wapenschild bevond zich boven de ingangspoort van de abdij. (Copyright Stadsarchief).

Meer had de herboren abdij niet nodig om zich volledig te gaan wijden aan de “edele” taak die ze zich zelf opgelegd had : de opvoeding van de “adellijke” jeugd. Inderdaad zal Oost-Eecloo wel die geestelijke instelling geweest zijn die bij de hogere standen het meest in aanzien was. Niet alleen de nonnen maar ook de pensionaires kwamen om zo te zeggen uitsluitend uit waarachtige aristocratische milieus of rijkemansfamilies.

Het zou ons te ver leiden mochten we kennis willen maken met al die abdisen, een Marie Alexandrine, een Phelippe van Mastam, een Johanna Sanders, een Elisabeth Fransmans, een Jehenna de Hertoghe en al die zusters, een Lievina van Zevecote, een Julienne vanden Bogaerde, een Anne d’Exaerde, een Marie de Brunswick, een Lyviene s’ Vlieghers, een Catharina van Raveschoot, een Anna de Pottelsberghe, die allen de abdij met hun beste krachten gediend hebben.

We zullen ons beperken en alleen over wellicht de grootste van de rij grote abdisen in het zoeklicht laten komen : *Isabelle de Houchin* alias *Sr Eugene*.

Afb. 4. Posternepoort. Links abdijgebouwen; aquarel (einde 18de eeuw ?). (Copyright Stadsarchief).

De uit het graafschap herkomstige familie de Houchin-de Longastre moet wel aan het hof van de Aartshertogen Albert en Isabella tot de meest geziene adel behoord hebben, zoniet zou de landvoogdes Infante *Isabella Clare Eugenia* er zeker niet aan gehouden hebben het meterschap te aanvaarden van het dochttertje van Philippe de Houchin-de Longastre en diens echtgenote Françoise-Ernestine de Gavere : “Isabelle à qui Dieu, par sa bonté divine, Isabelle l’Infante octroya pour marraine”. De doopplechtigheid had plaats in 1629. In welke stad of dorp ? In welke kerk ? Vraagtekens.

Op zestienjarige leeftijd trok Isabella Clara Eugenia de Houchin het kloostergewaad aan. De Vlaamse afkomst van haar moeder zal er wel niet vreemd aan geweest zijn dat het meisje te Gent terecht kwam, namelijk in de *abdij van Oosteecloo*.

Op veertigjarige leeftijd werd haar het bestuur van het klooster toevertrouwd : “A l’honneur de la tres-illustre, tres-noble et vertueuse dame, Madame Isabelle Clare Eugene de Houchin dicte de Longastre XXXe abbesse de l’abbaye D’Oost-Eekeloo de l’ordre de Citeaux. En la ville de Gand, sur le jour de son inauguration et benediction Abbatiale le 3 mars 1669. Gand, Baldwin Manilius”.

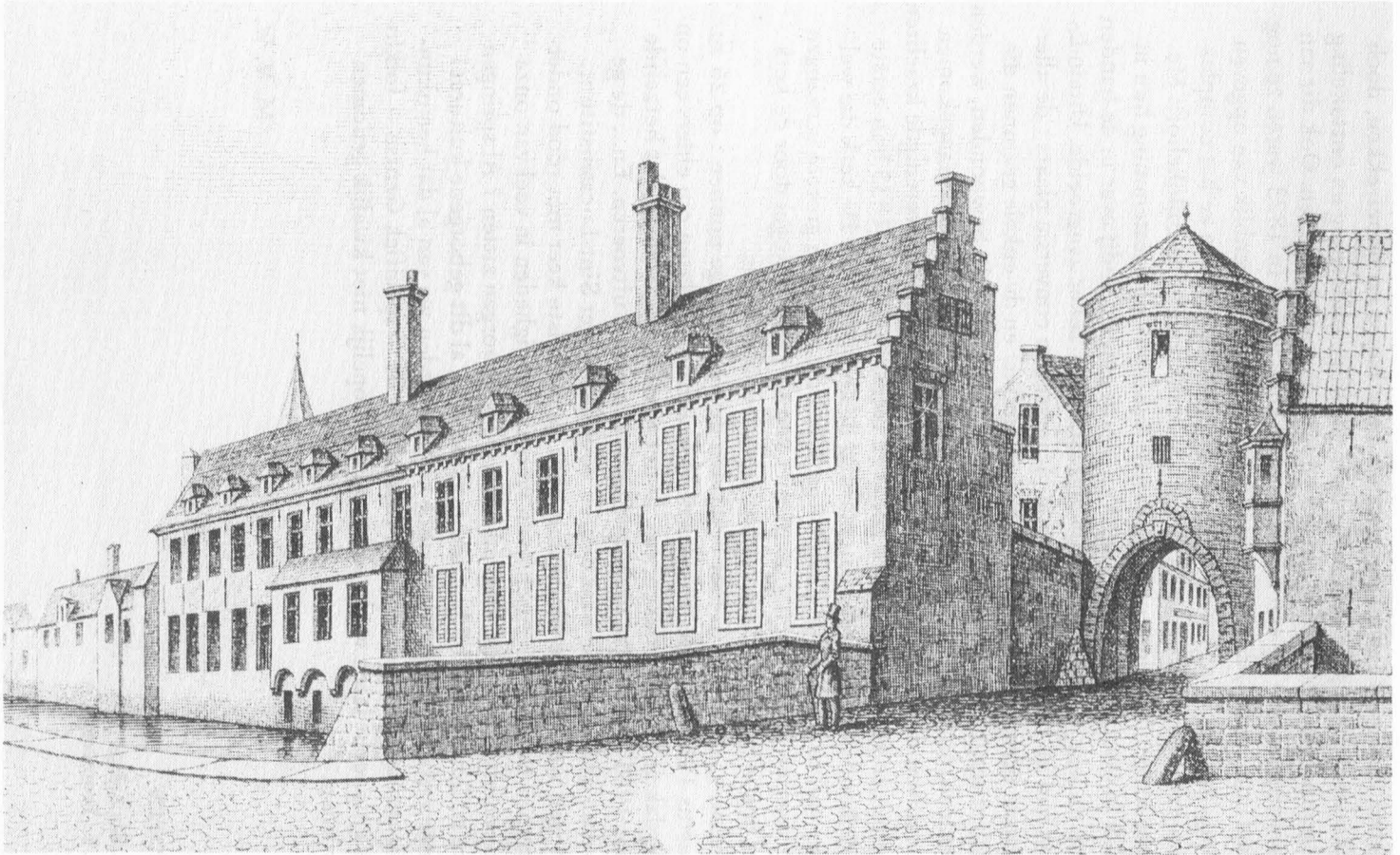
Evenals haar voorgangsters Elisabeth Fransmans (15...-1610), Jehenne de Hertoghe (1610-1630), Marie de Brunswick (1630-1634/gestorven aan de pest) en Francisca vande Steene (1636-1669) verrijkte ook zij de abdij en deed er bouwwerken uitvoeren : op de monstrans deed ze een kruis van diamanten plaatsen; in 1678 richtte ze een pand in tot begraafplaats voor de nonnen; in 1682 trok ze gebouwen op uitgevende op de Houtlei die de ingangspoort verbond met de refter. Haar wapenschild dat tot 1842 een der ingangspoorten versierde verdween pas met de oprichting van de jezuïetenkerk aan de Posternestraat.

Alhoewel ze op het laatst aan verlamming leed bleef ze haar roeping gewetensvol vervullen en vierde ze in 1720 op een plechtige wijze haar 50-jarig jubileum.

Ze overleed op 2 mei 1722. Haar overlijdensakte die in het Stadsarchief berust luidt als volgt : “Isabella Clara Eugenia de houchin dicta de Longastre antea Priorissa Benedicta 1669 – fecit jubilaem abbat 1720 – obiit 2 maii 1722 aet. 93. Professionis 77 et abbatialis Dignitalis 53”.

Onze abdis, die haar briefwisseling met Sr Eugene, abdesse, placht te ondertekenen, heeft gelukkig niet kunnen vermoeden dat de dagen van haar abdij geteld waren. Op 4 mei 1796 tekende de Franse Republiek het doodvonnis van de abdij die stante pede diende ontruimd te worden. Tot overmaat van ramp werd haar een belasting van 22000 Franse ponden opgelegd – na in 1792 door Dumouriez belast te zijn met 7500 gulden en in 1793 aan de Oostenrijkers voor 603 gulden aan zilverwerk afgestaan te hebben –. In 1797 gelukten de zusters er evenwel in hun ver-

Afb. 5. Posternepoort. Residentie van Oosteklo = Jezuïetenklooster. Toestand vóór 1843 toen het poortgebouw gesloopt werd voor de oprichting van de kerk. (Copyright Stadsarchief).

beurd verklaard eigendom opnieuw in te kopen en te betrekken, doch zienderogen ging de inrichting haar volledige ondergang en onttaking tegemoet. In 1812 telde de abdij nog al met al 13 nonnen. Ook dit aantal verminderde op een schrikverwekkende wijze. In 1823 waren ze nog met hun achten, die begonnen in te zien dat het ogenblik van opgeven aangebroken was : op 11 dec. van dat jaar verkochten ze het complex aan kanunnik Petrus Jozef Triest (gedenkteken in de Bijlokehof). Meteen kregen enkele jezuïeten van de kanunnik de toestemming hun intrek in Oosteecloo te nemen. Van Triest ging de abdij over in de handen van de jezuïeten, wier aantal langzaam maar zeker aangroeide. Uiteindelijk had in 1832 de doorslaande, dramatische conversie plaats : de alleraatste bernardinessen (vijf naar het schijnt) en de enkele gezinnen die sedert een mindere of langere tijd delen van de abdij bewoonden, werden verzocht hun tenten elders te gaan opslaan. Waarna nieuw aangekomen jezuïeten de ontstane leemten kwamen opvullen. Met verenigde krachten zetten ze zich aan het werk zodat ze reeds op 23 okt. 1833 hun eerste mis konden celebreren. Uiteraard in de abdijkerk (2). De kerk die wel dra veel te klein bleek diende kost wat kost door een grotere vervangen te worden. In 1843 ging bij manier van spreken de kogel door de kerk en begon men met de bouw van het nieuw bedehuis.

Helaas vaarde de S. J. niet beter dan de ongelukkige nonnen : op 26 augustus 1956 werd de "residentie Oosteecloo" verlaten om elders een onderdak te gaan opzoeken, o.a. in het Sint-Barbaracollege, dat hetzelfde jaar 1956 belangrijke verbouwwerken deed uitvoeren. En... de gewezen abdij opende haar deuren voor het Hoger Sint-Lucasinstituut. Mogen we bij wijze van besluit voor de zoveelste keer met rood onderstrepen hoeveel wetenschap en wetenswaardigheden in veel van onze toponiemen – veilig en goed bewaard – geborgen zitten ? Al springen we willens nillens bij het heroprakelen van al dit geborgene cultureel voer van de hak op de tak, moe of zat worden we van al dat heemkundig gepraat nooit. En dat we tussendoor de – specifiek Gentse – folklore enig recht laten wedervaren zal ons hopelijk niet kwalijk genomen worden.

M. V. W.

NOTEN

1. Zie bijlage
2. L. Brouwers

BIBLIOGRAFIE

1. Brouwers, Dr. L., De Jezüieten te Gent, Gent 1980
  2. Decavele J. & Vannieuwenhuysse J., Archiefgids, Gent 1983
  3. Fris, Dr. V., De oude Straatnamen van Gent, Gent 1925
  4. Fris V., Histoire de Gand, Brussel 1913
  5. Gysseling M., Gent's vroegste Geschiedenis, Gent 1954
  6. Haeghen, V. vander, Inventaire des Archives de la Ville de Gand, Gent 1887
  7. Huysman J., Abdij van Oost-Eecloo, Gent 1902
  8. Palmares, Cinq-cents ans d'histoire, l'Abbaye cistercienne d'Oost-Eecloo, jg. 7, blz. 6
  9. Palmares, La Poterne et le Palais du Comte de Flandre à Gand, jg. 13 blz. 4
  10. Werveke, A. van, De Namen van de Straten der Stad Gent, Gent, 1919
  11. Werveke, A. van, Nota's in Stadsarchief; dagbladartikels.
-